

*Микола ТИМЧАК
(м. Дубно),
Микола ПШЕНИЧНИЙ
(с. Мирогоща, Дубенського р-ну)*

ДУБЕНСЬКІ АКОРДИ ЛІРНИКА ІВАНА ВЕРХОВЦЯ

Його рідне село – Литвинки Кобринського району Брестської області. Знаємо про нього, лірника Івана Верховця, доволі багато, бо він – наш сучасник. Знаємо про нього дуже мало, бо схаменулися лише тоді, коли глибокі, джерельні струни його ліри замовкли назавше. А він же не вів щоденника, не писав листів, не лишив нам бодай куцої автобіографії. Бо був незрячим. В Білорусії пройшло дитинство Івана Верховця, там його, підлітка, застала перша світова війна, яка забрала в нього сонце. Ще донедавна в урочищі Багон, що неподалік с. Литвинок, виднілися дві лінії окопів, навіть бруствери горбатилися – в напрямку від села Полятичі до Батча.

Сімдесят літ тому в Литвинках стояв фронт. Коли почався наступ кайзерівської солдатні, Іван-пастушок саме бесідував з бородатим волгарем, який і про себе залюбки розповідав, і рідних пісень наспівував допитливому білоруському хлопцеві. Назавше врзалося у пам'ять, в серце одне-єдине, страшне слово того дня: "Гази!!!" – воно влетіло на дно окопа тої ж миті, коли почало душити в горлі, немилосердно пекти в очах. Російський солдат німим жестом (бо ж годі було мовити й півфрази) показав на іржаву болотяну воду, що звідусіль виступала й чавкотіла під ногами, і, скинувши вилинялу гімнастерку, почав намочувати її, а тоді – тулити до очей, до рота, до носа, дихаючи крізь вогку тканину. Іван зробив так само. Мокра полотняна свитка врятувала від задухи, від смерті. Але через кілька днів наступила темрява. Чорна. Невмолима.

Того року він уперше почув німецьку мову, вперше взяв на дотик удар окупантського чобота, вперше довідався про смак жebraцького кусня хліба. Лише на колір не міг уже розпізнати нічого і нікого.

Майже через тридцять років він звідає це ще раз: гавкаюча балачка п'яних фрїців посеред базару в українському місті Дубні, смердячий запах наваксованого німецького черевика, смак черствої шкуринки, яку навпів ділили з незрячим лірником добросерді люди в Дубні й Рівному, Крем'янці й Почаєві... О, де він тільки не побував тієї лиховісної пори! Скільки сотень і тисяч кілометрів спішковав, добре розрізняючи, хто свій, а хто чужий. І його зброєю була ліра.

Його зброєю була українська народна пісня, дума, яка закликала населення до боротьби з поневолювачами,

як і двісті, і триста років тому. Бо душа Івана Верховця була така видюша, що сягала у сиві глибини століть. Нині йому, останньому мандрівному лірничкові Волинської та Рівненської областей (а може, й усієї України), присвячують вірші й статті, поеми й етнографічні дослідження.

Він помер кільканадцять років тому. Похований у селі Мокрому Дубенського району. Мабуть, рідко хто знав, як його звали, бо він був не з балакучих, зате не було, певне, жодного байдужого, коли Іван Верховець починав співати.

Ось що розповів рідний син Івана Григоровича – Павло Верховець, житель села Молодава Дубенського району:

– В 1942 році померла моя мати. Осиротіли ми, троє дітей. Став сиротою і нап батько. Сестра Оля і брат Петро були старшими, тож батька почав водити я, восьмилітній. Досі дивуюся, як мої ноги ті всі дороги витримували. Ні, батько мандрював не тільки задля заробітку. Скільки пам'ятаю, в ньому жила потреба щоденного спілкування з людьми через пісню, через музику. Його як видатного музиканта часто навіть на весілля запрошували.

Як згадують очевидці, лірник справді приворожував своїми мелодіями. То вони були тужливі й гіркі, як плач невольників у турецькій неволі, то вогнисті, закличні, як думи про народних героїв, то веселі, насмішливі, як, скажімо, про молододу повію, яка по саду ходила, когось виглядала-визирала...

Як він співав?..

Після доволі тривалого вступу, музичної розминки, стиха зринали слова, спів та звуковий фон чабарлювався різноманітними прикрасами на основній струні – співаниці. Так звана жолісна ліра, якою користувався й Іван Верховець, складалася із дерев'яного корпусу човникоподібної форми, в якому було встановлене колишатко. Воно через отвір у дещі торкалося струн. Обертаччи його карбочкою, лірник і творив мелодії, торкаючись співаниці й двох басових струн.

Що ж до ліри І. Г. Верховця, то вона, на превелике щастя, збереглася, хоч повернута в буквальному значенні – з того світу: родичі хотіли покласти інструмент разом з господарем у домовину.

Ліра Івана Верховця – унікальна. Унікальна хоча б тим, що її виготовив сам лірник. Незрячий. Взагалі, це був талановитий чоловік.

Ще й нині в Мокрому й сусідніх селах на Дубенщині старші люди носять обручки, які їм зробив сліпий лірник з монет. Кажуть, він сам собі шив чоботи. Просив лише драгту заволікати у вушко голки. І дуже сердився, коли хтось, жаліючи, пробував допомогти йому в якихось дрібницях.

Абсолютна правда і те, що він самотужки майстрував собі ліру. Навпомацки вивчав інструменти побратимів по братству і по деталях копіював. Мав удома цілий набір гембликів, ножів, стамесок, якими працював по дереву. Здебільшого любив поратися з цим уночі, коли рідні спали, аби нікому не заважати, не привертати до себе нічийої уваги. Правда і те, що в роки окупації йому було непереливки від фашистів, зокрема за те, що виготовив собі струни до ліри з телефонних дротів.

Він не був жабраком. Заробляв собі на прожиття творчістю, співом, як це робили його геніальні попередники – Боян, Вересай, Купинерик, Мовчан.

ДЖЕРЕЛА

1. Пшеничний М. Ліра моя, про... (й графічний портрет лірника Івана Верховця – художник Микола Тимчак) – Червона зірка, 10.10.1984;
2. Тимчак М. Три заплячки (уривок з поеми-думи 'Співаниця', присвяченій І. Верховцю) – Червона зірка, 17.07.1984;
3. Пшеничний М. Джереги на струні – Червона зірка, 11.12.85, 24.08.89;
4. Тимчак М. Три заплячки – Поезія 1986, К., 'Радянський письменник', випуск перший, с. 101-104;
5. Пшеничний М. Криничні струни (й портрет І. Верховця роботи М. Тимчака) – Мистецтва Беларусі, 1987, № 2, с. 18;
6. Тимчак М. Співаниця – К., 'Радянський письменник', 1987, с. 24-37;
7. Пшеничний М. Лірник – Народная трибуна (Брест), 10.04.1983;
8. Корейчук М., Столярчук Б. Захопані у пісню і музику – Рівне, 1995, с. 10;
9. Столярчук Б. Митці Рівненщини. Енциклопедичний довідник – Рівне 'Ліста', 1997, с. 267.